

PÅ SPORET AF OPLYSNINGSTIDEN

1700-TALLET BLIVER KALDT
OPLYSNINGSTIDEN, fordi tanker
om videnskab, frihed, lighed,
tolerance og menneskets rettigheder
bliver inspirationen til skoler, nye
love og spirende demokrati. Men
oplysningstiden er også en brutal tid,
hvor slavehandelen blomstrer, og den
franske revolutions modstandere bliver henrettet. Bogen stiller
skarpt på centrale værdier, vi har fra oplysningstiden, og udfolder
samtidig en række dilemmaer og modsætninger, som fandtes
dengang - og stadig har betydning for vores samfund i dag.

PÅ SPORET AF OPLYSNINGSTIDEN er lige til at gå til. Det enkelte
kapitel indeholder materiale til et undervisningsmodul med tekst
og kilder. Der er spørgsmål til forberedelsen og forslag til opgaver,
som gennem varierede arbejdsformer behandler kapitlernes
temaer. Disse temaer er knyttet til faglige mål og kernestof i
læreplanen for historie. Bogen rummer også et detaljeret forslag til
planlægning af et forløb.

Opgaver, quizzer og arbejdsark findes på
luu.dk/paasporetafoplysningstiden

LR
Uddannelse

PÅ SPORET AF OPLYSNINGSTIDEN

T OG RINGHOF

Tilhører
historie.
Silkeborg
Gymnasium

Tilhører
historie.
Silkeborg
Gymnasium

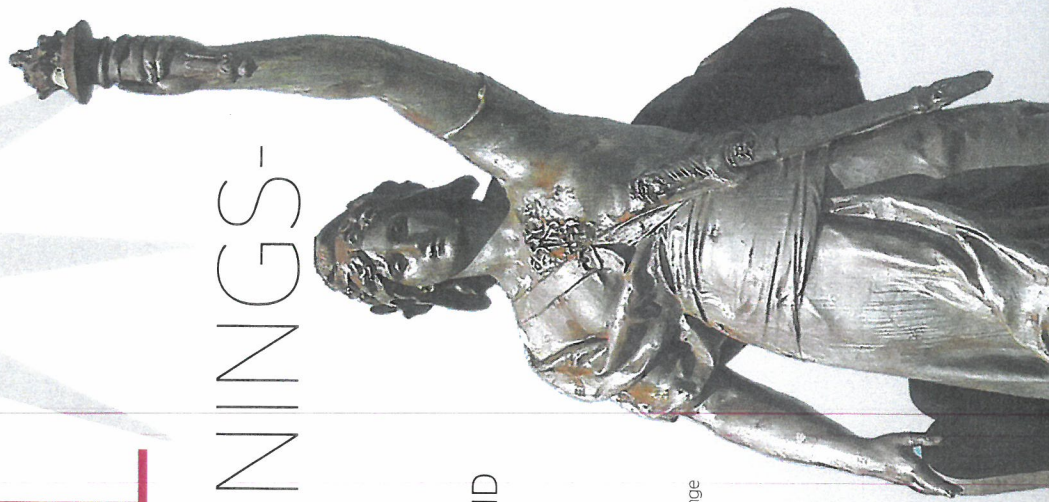
HISTORIE

I

OPLYSNINGS- TIDEN

FORNUFT OG VANVID

Marianne, den unge kvinde med rød hue, blev symbol for den franske revolution.

Den 10. november 1793 var der fest i Paris. Notre Dame-kirken var pyntet op og dækket med blomster. Over alteret hang et broderet billede af et træ, som skulle symbolisere frihed, lighed og fornuft. Oven over træet kunne man se den røde hue, der var et af revolutionens symboler, og foran træet var der broderet ituslåede kroner og sceptre ved siden af en bibel, der var revet i stykker. Træets rødder groede ud over en jordklode.

Ved siden af alteret stod der ikke statuer af Jomfru Maria, Jesus eller helgener, som der plejer i en katolsk kirke. I stedet var der opstillet en række buste af franske filosoffer, og ved siden af dem brændte en flamme, der blev kaldt "Sandhedens fakkelt". Uden på kirkebygningen var hovederne blevet hugget af statuerne langs murene, fordi man fejlagtigt troede, at de forestillede franske konger.

I øvrigt hed bygningen slet ikke Notre Dame-kirken længere. Den var lige blevet omdøbt til "Fornuftens temple". Og hele den store fest handlede også om at fejre menneskets fornuft. Det skete blandt andet ved, at omkring hundrede unge piger, klædt i hvidt, gik i optog ind i kirken, mens de sang og viftede med egeløv. Bag ved dem kom en kvinde, klædt i rødt, hvidt og blåt og båret af fire mænd. Hun var symbol på friheden.

Som et af festens højdepunkter holdt en af Frankrigs nye politiske ledere, Pierre-Gaspard Chaumette, en energisk tale, hvor han fordømte religion og fanatisme. Fem måneder senere blev den samme Chaumette hals hugget, fordi landets politiske ledere mente, at han var en fjende af det franske folk. Der gik ikke lang tid fra hyldelsen af fornuften til et vanvid af myrderier.

1. Hvad skete der under "Festen for fornuften"?
2. Hvilke holdninger lå bag de handlinger og symboler, som var en del af festen?
3. Hvad var det nye ved oplysningstiden?
4. Hvad er "fanatisme"?
5. Hvad er en revolution, og hvad gjorde den franske revolution til en revolution?
6. Hvilke positive og negative sider ved oplysningstiden bliver nævnt i teksten?
7. Hvem var Immanuel Kant, og hvad skrev han om i sin artikel "Hvad er oplysning"?

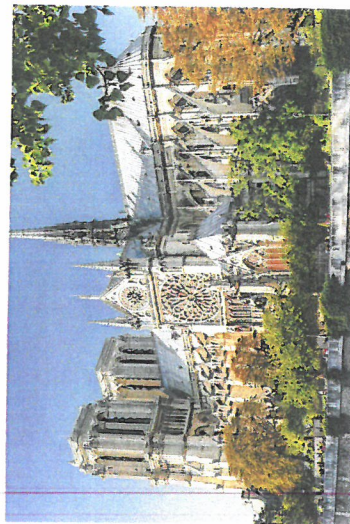
MENS DU LÆSER

"Festen for fornuften". Under revolutionen blev den unge kvinde med rød frygtsk hue et frihedssymbol. Hun kaldtes Marianne - en sammenblanding af de to mest almindelige franske kvindenavne.

Pierre-Gaspard Chaumette
(1763-1794).

Den franske revolutions ledere brugte Notre Dame-kirken i Paris til at holde en stor "Fest for fornuften".

Den franske revolution var brudt ud fire år tidligere, i 1789. En revolution udspringer af et dybt ønske om at ændre noget grundlæggende. Og det var lige, hvad der skete. Den franske konge og hans dronning blev henrettet. Frankrig fik nye magthavere, som ønskede at indføre en form for demokrati og troede på menneskerettigheder og fornuft. Men kampen for at lade fornuften regere i Frankrig førte samtidig til, at 40.000 mennesker blev henrettet, og rundt regnet 250.000 blev slået ihjel i borgerkrig. Og revolutionen - hvis mål var at bringe frihed og lighed til hele det franske folk - endte med, at kejser Napoleon tog magten og førte krig i det meste af Europa. På den måde døde yderligere fire millioner mennesker.

Hvad var oplysningstiden?

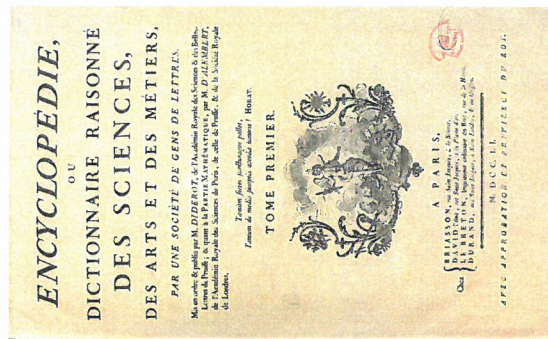
I 1700-tallet sker der en afgørende forandring i menneskers måde at opfatte sig selv og deres liv på. Blandt belæste mennesker i Europa blev det for første gang i historien en udbredt tanke, at guder slet ikke eksisterede.

Det var ganske vist ikke nogen ny ide. Den var blevet tænkt allerede i antikkens Grækenland, og i renæssancen havde naturvidenskabsfolk stillet spørgsmål ved, om Bibels ord skulle forstås bogstaveligt, når det drejede sig om, hvorvidt Solen cirkulerede om Jorden eller omvendt. Men for første gang begyndte en række forfattere og filosoffer at skrive bøger om, at religion var noget, mennesker havde fundet på. Og deres bøger blev læst og diskuteret af endnu flere.

Når nu religionens kritikere mente, at forholdet til Gud ikke var vigtigt i menneskers liv, hvad skulle livet så handle om? Og hvordan skulle mennesker finde svar på alt det, som de gerne ville vide? Svaret på disse spørgsmål var: i denne verden og i dette liv.

Forfattere som Rousseau, Locke og Voltaire skrev om, hvordan mennesker her og nu skulle indrette deres liv og samfundet bedst muligt. For at kunne gøre det skulle mennesket bruge sin fornuft til at skaffe sig

Titelblad fra første bind af Den store franske encyklopædi, som udkom 1751. Det var et opslagsværk på hele 28 bind, som med sit store omfang tydeligt viste oplysningstidens ønske om at samle og udbrede viden.

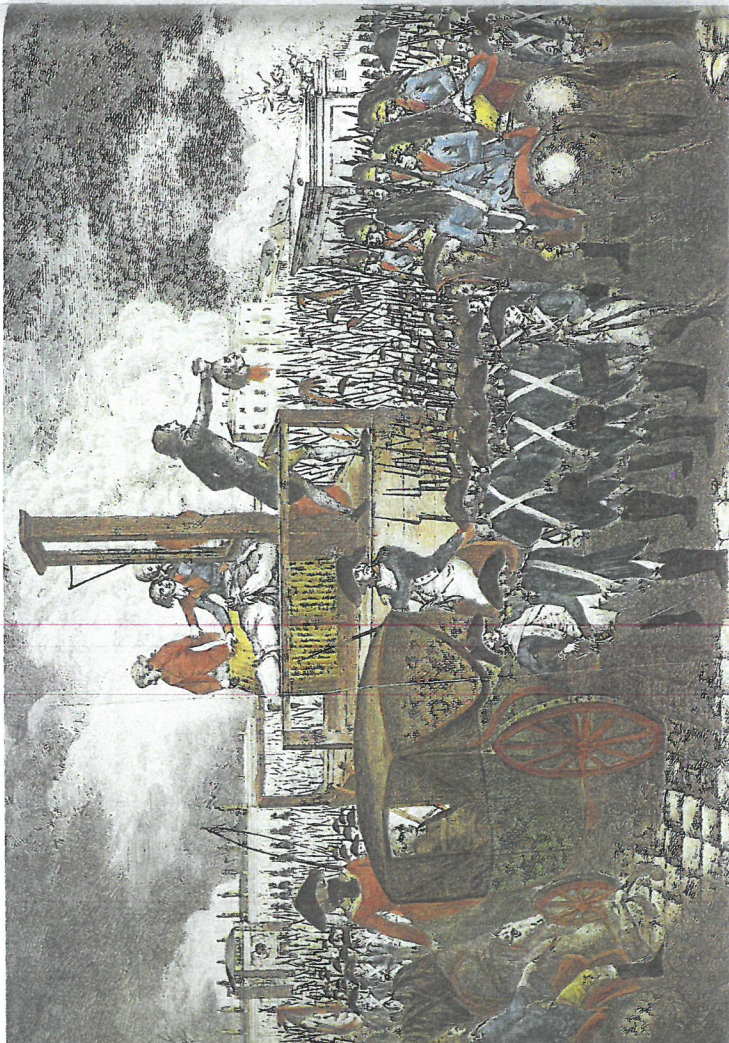

viden, så det kunne træffe de bedst mulige beslutninger og gøre livet så lykkeligt som muligt for så mange som muligt. Uvidenhedens mørke skulle bekæmpes, og mennesket skulle oplyses om, hvordan verden i virkeligheden hang sammen. Derfor er 1700-tallet blevet kaldt *oplysningstiden*.

Når 1700-tallets historie bliver fortalt på den måde, lyder det som en smuk fortælling om, at alting kun blev bedre. Den måde at opfatte historien på kalder vi at have et *progressivt historiesyn*. Men de mange forandringer og nye tanker skabte også mange nye problemer.

Oplysningstiden er en historie om videnskabsfolk, der arbejder hårdt for at blive klogere på verden for at helbrede sygdomme og hjælpe bønder til at dyrke jorden bedre, så de slipper for at sulte. Det er historien om politikere, som vil afskaffe ulighed i samfundet og enevældige magthaveres brutale behandling af befolkningen. Det er historien om, at der bliver bygget skoler i tusindtal, så almindelige mennesker får mulighed for at lære at læse, skaffe sig viden og tage del i samfundet. Men 1700-tallet er også starten på en historie om, hvordan nye magthavere med endnu mere voldelige midler forfølger dem, som er uenige i, hvordan samfundet skal ændres. Det er historien om nationalt sammenhold i befolkningen, men også om, hvordan det sammenhold bliver styrket ved at stå sammen om at føre krig mod andre nationer.

I modsætning til tidligere kæmpede Napoleons soldater ikke bare for Napoleon, men også for Frankrig. Med tiden skulle det vise sig, at *nationalisme* kunne motivere samfund og soldater til at bekæmpe deres fjender i en helt anden grad, end man nogensinde havde set før. Derfor er oplysningstiden ikke kun en fortælling om, hvordan mennesket bruger sin fornuft og videnskabens metoder til at udforske verden. Det er også en fortælling om vanviddet i den franske revolutions massehenrettelser og Napoleonskrigenes mange døde soldater.

Den franske konge, Ludvig 16, blev i 1793 henrettet i guilliotinen.

Historiesyn: en grundlægger opfattelse af historien.

Regressivt historiesyn: den opfattelse, at fortiden var bedre end nutiden.

Progressivt historiesyn: den opfattelse, at verden har forandret sig til det bedre gennem historien.

TO SLAGS HISTORIESYN

Ateisme: En opfattelse af, at religiøse tanker er overflødige og udtryk for en fejlagtig opfattelse af verden, samt at guder ikke eksisterer.

Enevælde: Den opfattelse, at kongen har ret til at regere landet stort set uden nogle begrænsninger.

Fornuft: Menneskets evne til at tænke og finde ud af, hvordan verden fungerer, og hvordan livet skal leves.

Oplysning: At mennesker får viden om, hvordan livet, verden og samfundet i virkeligheden fungerer.

Pietisme: En tolkning af kristendommen, som lægger vægt på inderlig tro og høje krav til den kristnes levevis.

Religionskritik: Kritisk stillingtagen til religiøse tanker og traditioner.

Rettigheder: At mennesket er født med ret til at gøre en række ting, uden at andre blander sig i det fx at sige sin mening, at eje jord eller genstande samt at tro og tænke, hvad man vil.

Revolution: En hurtig og voldsom forandring af fx et samfund.

Tolerance: Vilje til at acceptere, at andre mennesker lever livet på en anden måde og har andre holdninger, end man selv har.

BEGREBER FRA OPLYSNINGSTIDEN

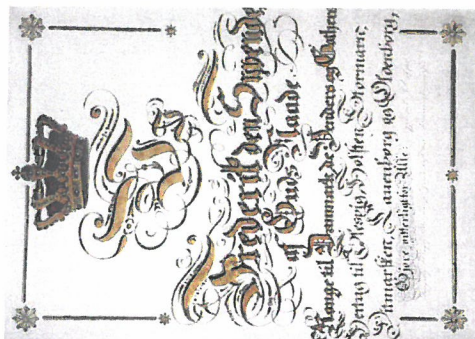
Oplysningstidens betydning

Vi kan genfinde oplysningstidens tanker alle mulige steder i verden i dag. Interessen for videnskaben førte til ny viden og ny teknologi, som blev af enorm betydning for 1800-tallets industrialisering. Videnskaben forandrede verden og skabte rigdom og teknologiske muligheder, som ingen dengang havde kunnet forestille sig. Vi er i dag ret enige om, at uddannelse, forskning og nye ideer kan gøre vores liv bedre.

1700-tallets forfattere og filosoffer skrev om demokrati og lighed for loven. Deres ideer om borgernes ligeværd blev siden skrevet ind i både den danske grundlov og mange andre landes grundlove, som stadig gælder i dag og danner rammen om samfund med folkestyre, religionsfrihed, ytringsfrihed og retten til at blive behandlet retfærdigt, hvis man bliver anklaget for at have brudt loven.

I 1700-tallet udvikledes de nye tanker om, at alle borgere i et land lever i et fællesskab, hvor de har de samme rettigheder og pligter. Derfor har de også alle krav på at blive hørt, når det skal besluttes, hvordan samfundet skal styres. Der blev skrevet om liberalisme, konservatisme og socialisme – politiske ideologier, som blev grundlaget for de partier, mange stadig stemmer på i dag.

Men nogle af de samme tanker blev sidenhen grundlaget for nationalisme, fascisme, nazisme og kommunisme. Det var helt andre ideologier, som ikke lagde vægt på det enkelte menneskes frihed og rettigheder. I stedet tog de udgangspunkt i oplysningstidens vilje til at forny samfundet og om nødvendigt tvinge forandringerne igennem, også selvom nogle mennesker kom til at lide under dem. De greb tanken om, at folket var et stærkt fællesskab, som på vejen mod store mål havde ret til at rydde fjenderne af vejen. Både fjender inde i landet og uden for dets grænser. Disse ideologier skulle i løbet af det 20. århundrede vise sig at få langt flere millioner af menneskers død på samvittigheden, end den franske revolution havde.

Forsiden af Danmarks første grundlov, som den 5. juni 1849 blev underskrevet af Frederik 7.

Immanuel Kant
(1724-1804)

Allerede i oplysningstiden var der nogle, som så denne fare. Den tyske filosof Immanuel Kant skrev i 1784 en artikel med titlen "Hvad er oplysning?" Hans svar på spørgsmålet var de to latinske ord "Sapere aude": Vov at vide. Kant mente, at et oplyst menneske skulle vove at bruge sin fornuft og viden uden at lade sig styre af, hvad andre måtte sige. På den måde kunne der sættes spørgsmålstegn ved religiøse holdninger, samfundets opbygning, og hvem der skulle have den politiske magt. Individer kritiske refleksion gav mulighed for at gøre op med fordomme, overtro og unøvendige traditioner. Mennesket skulle træffe beslutninger ud fra fakta, ikke vaner og fornemmelser.

Kants bøger om, hvordan mennesker kommer frem til viden om verden, og hvordan man kan svare på etiske spørgsmål ved hjælp af fornuft og ikke religion, kom til at præge europæisk tænkning. I artiklen "Hvad er oplysning?" skrev Kant imidlertid også, at der var fare for, at det kunne føre til det rene kaos, når alt lige pludselig kunne diskuteres og laves om. Det viste sig, at Immanuel Kants bekymring var helt berettiget.

